

Antennes & gezondheid

Deel 3: lopende onderzoeken

Mathieu Pruppers
RIVM
Centrum Duurzaamheid, Milieu en Gezondheid

1

Wat is gedegen wetenschappelijk onderzoek?

- gepubliceerd in een *peer-reviewed* wetenschappelijk tijdschrift
- uitgevoerd volgens valide methoden
- reproduceerbaar
- publicaties kunnen verschillen in relevantie en kwaliteit
- Website Kennisplatform: 'Wetenschappelijke onderzoeksmethoden'

2

Soorten onderzoek

- **in vitro** onderzoek
  - cellen
  - weefsels
- **in vivo** onderzoek
  - proefdieren
  - vrijwilligers
- **epidemiologisch** onderzoek
  - patiënt controle onderzoek (case control)
  - cohort onderzoek

3

Mobiele telefoons en kanker - Hardell et al.

- samenhang tussen
  - hersentumoren en
  - langere tijd gebruik mobiele telefoon
- twee soorten hersentumoren
  - glioma** in hersenen of ruggemerg
  - acoustic neuroma** aan de gehoorzenuw
- onderliggende onderzoeken hebben ernstige tekortkomingen (herinnering)

4

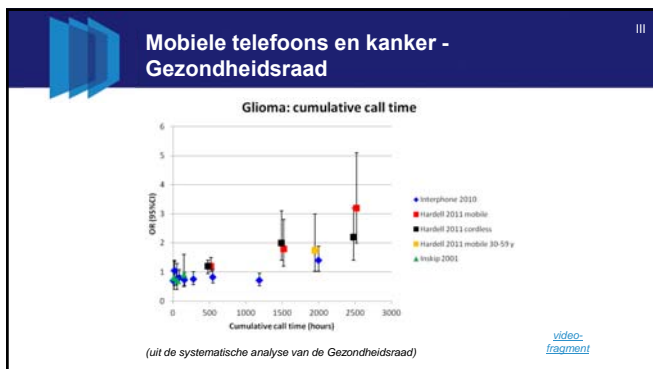

5

IARC classificatie

International Agency for Research on Cancer
World Health Organization

PRESS RELEASE
N° 208
31 May 2011

IARC CLASSIFIES RADIOFREQUENCY ELECTROMAGNETIC FIELDS AS POSSIBLY CARCINOGENIC TO HUMANS

Lyon, France, May 31, 2011 – The WHO/International Agency for Research on Cancer (IARC) has classified radiofrequency electromagnetic fields as **possibly carcinogenic to humans (Group 2B)**, based on an increased risk for **glioma**, a malignant type of brain cancer¹, associated with wireless phone use.

6

IARC classificatie

AGENTS CLASSIFIED BY THE IARC MONOGRAPHS, VOLUMES 1-118

Group 1	Carcinogenic to humans	120 agents
Group 2A	Probably carcinogenic to humans	81
Group 2B	Possibly carcinogenic to humans	294
Group 3	Not classifiable as to its carcinogenicity to humans	505
Group 4	Probably not carcinogenic to humans	1

in cat 2A:
drinken hete vloeistoffen (> 65 °C), eten rood vlees

in cat 2B:
50 Hz magnetische velden, chloroform, uitlaatgassen, lood, nikkel, beroepsmatige blootstelling (tijdens brandbestrijding, timmerwerk), DDT, PFOA

7

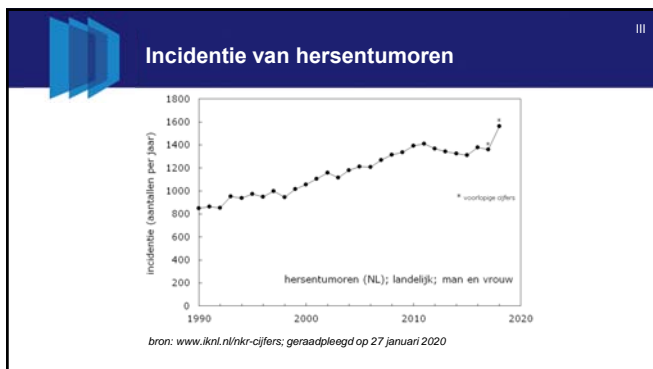

8

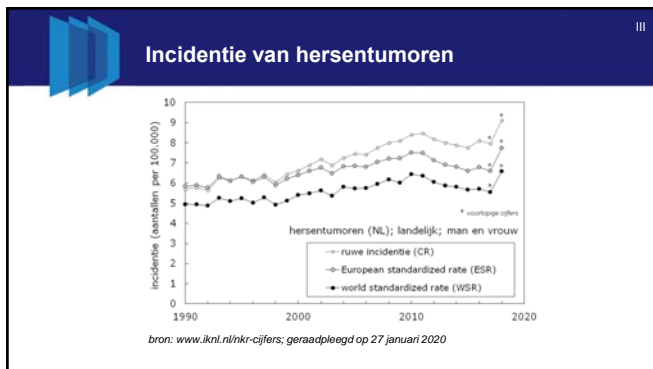

9

Voorspelling incidentie

- **epidemiologisch onderzoek**
  - verhoogd risico op ontstaan van hersentumoren
- **registraties van hersentumoren**
  - géén toename van het vóórkomen
- **vergelijking suggereert**
  - óf de risico's zijn lager dan uit de onderzoeken blijkt
  - óf langere perioden van ontstaan dan tot nu toe onderzocht
  - óf er is geen verband

10

Lopend onderzoek: mobiele telefoons

mobi-kids
patiënt controle onderzoek

COSMOS
cohort onderzoek

- 2000 patiënten (10-24 jaar) met hersentumoren
- Android-app verzamelt gebruiksgegevens
- mogelijke gezondheidseffecten van langdurig mobiel bellen
- gestart in 2009; zal tussen 20 en 30 jaar duren
- 290.000 geregistreerde bellers 18+ (EU; 90.000 uit Nederland)
- belgegevens van de telecom-aanbieders

(www.mbkids.com; www.thecosmosproject.org)

11

Gezondheidseffecten van 5G?

HEIDIGE
TECHNOLOGIE

MASSIVE MIMO
TECHNOLOGIE

© T-Mobile

12

Onderzoek RIVM en Agentschap Telecom

"Verkenning van de blootstelling aan EMV afkomstig van 5G-systemen - Small cells en massive MIMO", RIVM/IAT, januari 2020

- eerste metingen en berekeningen aan 5G-systemen: blootstelling van losse antennes en gebruikerstoestellen lager dan de limieten die de Europese Unie aanbeveelt
- aantal bronnen zal toenemen en toenemend gebruik van datacommunicatie
- wijziging blootstelling t.o.v. limieten nu niet met zekerheid te voorspellen
- fabrikanten en operators houden bij het ontwerp rekening met de blootstellingslimieten
- belangrijk om ontwikkelingen te blijven volgen

13

Gezondheidseffecten van 5G?

- reeds beschikbare onderzoek naar mogelijke gezondheidseffecten van zendsignalen voor mobiele communicatie
- enige wetenschappelijk bewezen schadelijke gezondheidseffecten zijn gevolg van overmatige opwarming
- daarop zijn EU-blootstellingslimieten gebaseerd waaraan signalen van 5G (zullen) moeten voldoen
- er is geen reden om te veronderstellen dat 5G andere gezondheidseffecten veroorzaakt dan de huidige mobiele netwerken

14

Elektrogevoeligheid

'Sommige mensen ervaren gezondheidsklachten als zij in de buurt komen van bronnen die elektromagnetische velden produceren.'

- hoofdpijn, spier- en gewrichtspijnen, hartritmestoringen, huidproblemen, moeheid, concentratieproblemen, etc
- ook bij blootstelling aan elektromagnetische velden (ver) beneden de geldende limieten
- geen diagnose maar een zelf-benoemde conditie
- WHO: valt onder 'idiopathische milieu-intolerantie' (ideopathic environmental intolerances - I/EI)
- wel of geen nocebo-effect?

15

Elektrogevoeligheid: onderzoek in ZonMw-programma

dubbel-blind experiment

- bij elektrogevoeligen thuis, met kunstmatig aangeboden signalen, waarvan ze zelf vooraf zeggen dat ze deze kunnen voelen
- dubbel-blind: geen van allen in staat om met een grotere kans dan toeval het type en sterkte velden waar te nemen
- deelname aan het onderzoek had mogelijk wel gunstige effecten op hun klachten

bron: Van Moorselaar et al. (2016) Effects of personalised exposure on self-rated electromagnetic hypersensitivity and sensibility - A double-blind randomised controlled trial. Environ Int. 2016 Dec 9

16

Denkgroep "Elektrogevoeligheid"

- **medische hulpverlening**
  - GGD Handreiking Elektrogevoeligheid
Van discussie over oorzaken naar hoe we mensen kunnen helpen hun gezondheid te verbeteren"
- **tips voor verlagen van de blootstelling**
  - KP-memo "Omgaan met elektromagnetische velden"
- **Infolijn Elektrohypersensitiviteit**
  - Bel met het telefoonteam via 0900-9266
bemenst door medewerkers van de stichting EHS (www.stichtingEHS.nl)

17

Bedankt!

Deel 1: bekende gezondheidseffecten
Deel 2: gehanteerde normen

Elektromagnetische Velden
Rijksoverheid
Stichting Kennisplatform
0900-9266
www.kennisplatform.nl

18
